

Årsmelding for 2014, Senter for medisinsk etikk (SME), UiO

Etikk i kommunehelsetjenesten (EiK)

Ansatte i EiK i 2014

Reidun Førde, professor med faglig og administrativ hovedansvar for SMEs arbeid med de kliniske etikk-komiteene (KEK) i helseforetakene, ca.10 % stilling knyttet til EiK.

Reidar Pedersen, forsker KEK og EiK (prosjektleder), 30 % stilling i EiK.

Elisabeth Gjerberg, forsker, 50 % stilling knyttet til EiK.

Lillian Lillemoen, forsker, 85 % stilling knyttet til EiK.

I mindre stilling, deler av året, har EiK hatt forskerne Marit Helene Hem og Morten Magelssen ansatt.

Totalt er det i 2014 brukt 2 vitenskapelige årsverk.

I tillegg har EiK to personer ansatt i faste stillinger: seniorkonsulent Irene Syse og førstekonsulent Kristin Weaver. Stillingen omfatter informasjonsarbeid og administrativ støtte både for seminarer, konferanser og generell drift.

Totalt er det brukt 70 % administrative årsverk.

Aktiviteter

Helse- og omsorgsdepartementet (HOD) er SMEs oppdragsgiver i arbeidet med etikk i kommunehelsetjenesten. Oppdraget fra HOD er langsiktig og omfatter følgende aktiviteter:

- Veilede kommuner og institusjoner ved etablering og videreutvikling av systematisk etikkarbeid.
- Gi tilbud om kompetanseutvikling for ansatte, ledere og ressurspersoner som er involvert i systematisk etikkarbeid og etisk kompetanseheving i kommunehelsetjenesten.
- Utvikle og formidle ulike typer læremateriell til bruk i kommunehelsetjenestens etikksatsning.
- Sørge for erfaringsutveksling og kvalitetssikring på tvers av kommunene gjennom en årlig nasjonal konferanse og egen nettside.
- Bistå kommunene med lokale følgeforskningsprosjekter/evalueringsprosjekter av deres lokale satsinger.

- Gjennomføre forskning om praksisnære og sentrale etiske utfordringer og håndtering av disse i kommunehelsetjenesten

I det følgende gis det en oversikt over EIK-aktiviteter i 2014. Oversikten er organisert etter de ovenstående punkter.

Tilbud om kompetanse- og kvalitetsutvikling; undervisning og annen formidling

Vi har i 2014 arrangert følgende kurs og seminarer for ansatte, ledere og ressurspersoner i kommunehelsetjenesten:

Erfaringsseminar KEKK

Erfaringsseminar for kliniske etikk-komiteer i kommunehelsetjenesten (KEKK) ble gjennomført 6.mars 2014 i Fredrik Holsts hus på Ullevålområdet med 25 deltakere. Seminaret har erfaringsdeling og nettverksbygging som målsetting. Se vedlegg 1 for program. Den generelle tilbakemeldingen på seminaret var at denne arenaen for erfaringsutveksling er en viktig inspirasjonskilde til å fortsette arbeidet i de kliniske etikk-komiteene. En mer spesifikk tilbakemelding var at ledere og sekretærer i komiteene ønsket et skrive- og analysekurs for å styrke kvaliteten på komiteenes dokumentasjon av saker som har vært drøftet. På bakgrunn av tilbakemeldingene velger vi dels å opprettholde, dels å videreutvikle det årlige erfaringsseminaret. Når det gjelder planer for 2015, se oppgaver og utfordringer 2015.

De vanskelige beslutningene. Etikk og jus i verktøykassa.

Kurs for leger i alders- og sykehjemsmedisin/leger i primærhelsetjenesten og andre relevante spesialiteter ble arrangert 13. og 14.mars 2014 i Helga Engs hus på Blindern med 67 deltakere. Evalueringen viste at deltakerne vurderte kursets innhold som meget relevant og av høy faglig kvalitet. Dette er kurs vi vurderer som viktig og som vi ønsker å fortsette å arrangere. Se vedlegg 2 for program.

Innføringskurs i praktisk etikkarbeid i helsetjenesten

Kurset er en videreføring av foregående års grunnopplæring i systematisk etikkarbeid. Målgruppen er fasilitatorer/etikkveiledere, nye medlemmer av KEKK og etikkråd samt andre med interesse for å arbeide systematisk med etikk. Kurset ble gjennomført på Soria Moria kurs- og konferansesenter 20. og 21.oktober 2014 med 84 deltakere. Kursdeltakerne var jevnt fordelt mellom kommune- og spesialisthelsetjenesten og de fleste helseprofesjonene var representert. Også denne gangen hadde vi deltakere fra Danmark. Evalueringen av kurset var positiv. «*Inspirerende*» og «*Godt med mange eksempler og cases*». «*Viktig at teorien blir jordnær og brukbar*», er eksempler på tilbakemeldinger fra deltakerne. Se vedlegg 3 for program.

Veiledning og undervisning

SME har i 2014 veiledet flere kommuner som har tatt kontakt fordi de har ønsket å etablere KEKK/etisk råd, etikkrefleksjon og/eller for å evaluere etikksatsningen. For eksempel har vi også i 2014 bidratt inn i etikkarbeidet i Oslo kommunes Sykehjemsetat, i Asker kommunes Råd for etisk refleksjon og i Halden kommunes etikkarbeid.

Vi har hatt undervisningsansvaret på en fagdag i regi av KEKK Halden kommune. Fagdagen hadde tvang og tvangsproblematikk som tema, og deltakere var ansatte i pleie- og omsorg, psykisk helsearbeid og miljøarbeidertjenesten. Det var stor oppslutning om fagdagen (70 deltakere), og tilbakemeldingen var at det hadde vært en nyttig dag, særlig vurderte deltakerne at det hadde vært verdifullt å få muligheten til å reflektere over, og drøfte disse problemstillingene. I tillegg har vi hatt hovedansvaret for en undervisningsdag med fokus på etikk og etikkrefleksjon i Halden kommunene. Også denne dagen var i regi av KEKK Halden kommune, og var en del av et skoleringsprogram for nye etikkfasilitatorer (25 deltakere). Deltakerne representerte de fleste av kommunens tjenesteområder innenfor helse, pleie og omsorg.

Vi har også bistått KEKK i Oslo kommunes sykehjemsetat med utarbeidelse, gjennomføring og analyse av en spørreundersøkelse til alle sykehjem i Oslo kommune. Undersøkelsens hensikt er kartlegging av etikkarbeidet i institusjonene og opplæring i etikk. Funn skal bearbeides til en fagartikkel i første halvår av 2015.

Vi har også veiledet kommuner og enkeltpersoner som har ønsket å ta i bruk ACE (hjelpemiddel/verktøy for å vurdere samtykkekompetanse) og den nasjonale veilederen for beslutninger om livsforlengende behandling hos alvorlig syke og døende.

I tillegg til kurs og konferanser vi selv har arrangert har vi bistått andre kursarrangører, kommuner og institusjoner med foredrag om etikk. Som eksempel nevnes: Foredrag om etikk og forebyggende helsearbeid i regi av Norsk Sykepleierforbund. Foredrag om etikk og palliasjon for Nasjonalt palliasjonsnettverk. Forelesning om etikk og prioriteringer for ansatte i Helsedirektoratet. Foredrag på nasjonalt møte om kroniske smertetilstander. Foredrag på primærmedisinsk uke i Bergen i mai og i Oslo i oktober. Foredrag om etikk i allmennpraksis. Foredrag om etikk for palliasjonsmedisinere. Foredrag på KS oppstartkonferanse i april og på Senter for omsorgsforskning konferanse i oktober om erfaringer med etikkarbeid og forskning på etikk i kommunehelsetjenesten. Foredrag om bruk av tvang i sykehjem på seminar i regi av Norsk Sykepleierforbund.

Vi har også bistått med undervisning om etikk ved utdanningsinstitusjoner. Som eksempel kan nevnes: Etikkundervisning for allmennleger på etter- og videreutdanningskurs; Etikkundervisning på grunnutdanningen i medisin i Oslo; Etikk og etiske problemstillinger for bachelorstudenter i sykepleie ved Lovisenberg diakonale høgskole; Etiske problemstillinger, spørsmål om avslutning av behandling for studenter ved master i avansert geriatrisk sykepleie ved Avdeling for Sykepleievitenskap ved Universitetet i Oslo.

Nettsiden -Erfaringsutveksling

Vi fortsetter arbeidet med å utvikle SMEs nettside. Det er viktig for oss at ansatte i helsetjenesten kan laste ned verktøy til bruk i klinisk praksis. Dette er noe vi også har fått positiv tilbakemelding om. SME har påtatt seg å kvalitetssikre kasuistikker/drøftinger fra kliniske etikk-komiteer, og deretter presentere disse på senterets nettside. Det er ofte enklere å sikre anonymitet på en nasjonal hjemmeside enn på hjemmesider til kommuner eller institusjoner. De presenterte drøftingene er fra både KEKK (kommunehelsetjenesten) og KEK (spesialisthelsetjenesten), se <http://www.med.uio.no/helsam/tjenester/kunnskap/etikk-helsetjenesten/kasuistikker/>

På nettsiden finnes også relevante forskningsartikler fra senterets forskere, i tillegg til en kortfattet norsk presentasjon av artiklene.

Forskning

1. Bærumsprosjektet

- a) Den tredje artikkelen fra prosjektet, en presentasjon av evalueringen ble sendt til BMC Medical Ethics i november 2014. Vi har fått positiv respons fra referee og revidert artikkel har frist for innsending 13.2.2015.
2. Evalueringsstudien – Evaluering av KS etikksatsing.
- a) Artikkel basert på telefonintervju med alle kommunene i pulje 1 og ressurskommunene er publisert i Etikk i praksis i 2014.
- b) Kvalitative intervjuer fra utvalgte kommuner i Pulje 1 er ferdigstilt, transkribert og analysert; artikkel klar for innsending i løpet av vår 2015.
- c) Planlegging av en forskningsstudie for evaluering av satsningen på, og betydningen av etikkarbeidet i kommunehelsetjenesten (datainnsamling vil gjennomføres vinter/vår 2015)
- I. En survey til samtlige kommuner i to faser: a) til kontaktpersoner i hver kommune; b) til etikkfasilitatorene i hver kommune.
 - II. En intervjuundersøkelse av ansatte og evt. pasienter og pårørende som har deltatt i etisk refleksjon
3. Pasient/Pårørendestudien. To presentasjoner (en oral og en poster) på ICCEC i Paris våren 2014.
- a) Artikkel "Patients' and relatives' perspectives/perceptions of the use of coercion in nursing homes"; publisert januar 2015.
- a) Artikkel "End-of-life care communications and shared decision-making in Norwegian nursing homes - Experiences and perspectives of patients and relatives"; innsendt.
- b) Artikkel "How do Nursing home residents and next of kin's experience life and living. What are the professional challenges?"; skriving pågår.
4. 3IV-studien om livsforlengende behandling til sykehjempasienter. Dette er en studie som undersøker etiske utfordringer og beslutninger om livsforlengende behandling til sykehjempasienter i sykehjem og i sykehus, og samhandlingen mellom de ulike nivåene. To artikler er snart klar for innsending.
5. PET-prosjektet (Psykiske helsetjenester, etikk og tvang), en studie som gjennomføres innenfor spesialisthelsetjenesten, har gitt oss verdifulle erfaringer med opplæring av fasilitatorer. I prosjektet er det sendt ut en spørreundersøkelse både til ansatte og brukere om etikk, tvang og krenkelser (undersøkelsen går både til spesialist og kommunehelsetjenesten). Funn fra studien vil bringe verdifull kunnskap om problemstillinger i tilknytning til bruk av tvang. Dette er kunnskap vi vurderer vil ha overføringsverdi til andre deler av helsetjenesten.
6. ACP (advance care planning)-prosjektet (heretter kalt forhåndssamtaler i sykehjem); et NFR finansiert prosjekt, med en PhD i 100 % stilling (tre år) og en postdoc i 50 % stilling (fire år).
- a) Del 1 i prosjektet: Det er gjennomført en systematisk kunnskapsoversikt av ACP i sykehjem med fokus på implementering og evaluering. Artikkel basert på dette arbeidet er snart klar for innsending.
- b) Del 2 i prosjektet er to-delt:

- I. Det er gjennomført en kvalitativ studie basert på observasjon og kvalitative intervju. Studiens hensikt var å undersøke hvordan forhåndssamtaler gjennomføres i noen norske sykehjem, samt hvordan pasienter, pårørende og ansatte opplever det å delta i samtaler. Materialet er analysert og det planlegges to artikler basert på materialet, hvorav arbeidet med en er påbegynt. Studien skal presenteres på Jubileumskonferanse arrangert av Avdeling for Sykepleievitenskap og Norsk Sykepleierforbund i Oslo, juni 2015.
 - II. Det er gjennomført en survey til alle norske sykehjem om nåværende praksis med forhåndssamtaler. Analyse pågår.
- c) Del 3 i prosjektet: Dette er en intervensjons- og evalueringsstudie. Hensikten med studien er å utvikle en veileder for forhåndssamtaler, implementere veilederen, evaluere effekten av implementeringen, samt undersøke erfaringene pasienter, pårørende og ansatte har med å delta i disse samtaler. Protokoll for studien er utviklet og søknader til REK og NSD/personvernombudet er innsendt. Rekruttering av deltakere pågår.

Verv

De faglige ansatte har vært representert i ulike komiteer og utvalg:

- Seks kliniske etikk-komiteer; to i kommunehelsetjenesten og fire i helseforetakene.
- Arbeidsgruppe ved Kunnskapscenteret (kunnskapsoppsummering – tiltak for å unngå overbehandling i livets slutfase). Rapport ferdigstilt 2014.
- Rådet for sykepleietikk.
- Styringsgruppen for prosjekt "Samarbeid om etisk kompetanseutvikling".
- Jury til KS' etikk-pris.
- Pressens Faglig Utvalg (PFU).
- Medlemmer/ledelse av doktorgradskomiteer.
- Vitenskapelig komité for ICCEC (Internasjonalt nettverk i klinisk etikk); konferanse i Paris våren 2014.
- Det 3. prioriteringsutvalget (Norheimutvalget). NoU publisert nov.2014
- Leder av gruppe oppnevnt av Legeforeningen for revisjon av retningslinjer for lindrende sedering til døende.
- Styret i Tromsø mineskadesenter.

Annet

Referee/fagfelle for flere internasjonale og nasjonale vitenskapelige tidsskrift samt Kunnskapscenterets rapport «Livets slutfase – om å finne passende behandlingsintensitet for alvorlig syke og døende».

Det er arbeidet med flere bøker/kapitler i etikk:

Revisjon av lærebok i medisinsk og helsefaglig etikk. Utgitt i 2014.

Kapittel om etikk i lærebok for sykepleiestudenter. Planlagt utgitt vår 2015.

Bok om prioriteringer i et internasjonalt perspektiv. Utgitt i 2014.

I tillegg pågår arbeidet med en ny lærebok om etikk i psykiske helsetjenester. Planlagt utgivelse i 2015.

Vi har arbeidet med utvikling av studiepoenggivende masteremner (til sammen 20 st.poeng) i medisinsk og klinisk etikk; trolig oppstart høst 2015.

Viktige oppgaver og utfordringer for 2015

For 2015 planlegger vi å fortsette med den kursprofilen som ble lagt i 2013. "Erfaringsseminar for KEKK" som primært har fokus på erfaringsutveksling for medlemmer av etablerte kliniske etikk-komiteer/etikkråd i kommunehelsetjenesten. I stedet for et tradisjonelt erfaringsseminar arrangerer vi i 2015 et skrive- og analysekurs spesielt beregnet for ledere og sekretærer i kliniske etikk-komiteer. Kurset var opprinnelig planlagt for kommunenes etikk-komiteer, men på grunn av etterspørsel også fra komiteene i sykehusene har vi endret målgruppen til å omfatte begge tjenestenivåene. Pr. i dag har vi 30 påmeldte med deltakere jevnt fordelt mellom kommune- og spesialisthelsetjeneste.

Også i 2015 vil vi arrangere "Innføringskurset", et kurs som primært har fokus på grunnskolering og som vi nå vurderer som et tilbud til interesserte ansatte på tvers av helsetjenestenivåene. Kursinvitasjonen vil sendes ansatte i kommune- og spesialisthelsetjeneste.

I forbindelse med avslutning av KS prosjektet «Samarbeid om etisk kompetanseheving» og SMEs PET-prosjekt har vi sammen med KS-prosjektets ledelse planlagt et to-dagers seminar 25. og 26.november. KS-prosjektet vil være i fokus på dag 1 og PET-prosjektet på dag 2. Forskere fra SME vil også være involvert på dag 1 med presentasjon av funn fra evalueringsstudien.

Publisering:

- Bærumstudien; artikkel nr.3 - evalueringen
- Studien blant pasienter og pårørende; to artikler
- Evalueringen av etikk-satsingen i kommunehelsetjenesten
 - Funn fra intervjuer med fasilitatorer i kommunenes etikksatsing (Pulje 1-kommuner og ressurskommuner)
 - Evaluering av etikk-komiteene i kommunene

- Forhåndssamtaler i sykehjem
 - Kunnskapsoppsummeringen om ACP
 - Funn fra survey til alle norske sykehjem.
 - Funn fra observasjon av forhåndssamtaler i sykehjem
 - Funn fra intervju med pasienter, pårørende og ansatte om deres opplevelse av å delta i forhåndssamtaler.

Veilede og følge opp kommuner som ønsker bistand til å evaluere sin etikk-satsning.

Planlegge fasilitatorskole, samt forberede etablering av et nasjonalt nettverk for etikkfasilitatorer, - iverksetting av planer i 2016.

Planlegge seminar for legene, med iverksetting 2016.

Arbeide med en ny NFR søknad til Praksisvel-programmet. I forbindelse med søknadsarbeidet, gjennomføre en workshop sammen med de aktuelle samarbeidspartene fra kommunene, sentre for sykehjem og hjemmesykepleie og høgskolene.

Arbeide med den langsiktige organiseringen og finansieringen av SMEs arbeid med etikk i helsetjenesten. SME får langt flere henvendelser om undervisning, fagutvikling, veiledning,

evaluering, komitearbeid og formidling fra kommunehelsetjenesten - og fra de som utdanner helsepersonell til kommunene - enn vi kan si ja til. Det er derfor viktig med tilstrekkelig ressurser og en mest mulig effektiv ressursutnyttelse. Noen sentrale forutsetninger for dette er å kunne rekruttere og beholde de mest kompetente personene, å ha nok ressurser til å kunne jobbe «smart» (for eksempel utvikle nye måter å jobbe på for å nå flere for eksempel gjennom train- the trainer-modeller), samt langsiktighet. At flere av de faste ansatte i dag nedlegger en ekstraordinær innsats og samtidig nærmer seg pensjonsalder gjør disse spørsmålene ekstra aktuelle de nærmeste årene.

Publikasjoner

Gjerberg E, Lillemoen L, Dreyer A, Pedersen R, Førde R.: Etisk kompetanseheving I norske kommuner – hva er gjort, og hva har vært levedyktig? *Etikk i praksis. Nordic Journal of Applied Ethics* (2014), 8 (2), s 31 – 49.

Gjerberg E, Lillemoen L, Pedersen R, Førde R.: Coercion in nursing homes: Perspectives of patients and relatives. *Nursing Ethics, foreligger online.*

Gjerberg E, Lillemoen L, Førde R, Pedersen R.: End-of-life communications and shared decision-making in Norwegian nursing homes. Experiences and perspectives of patients and relatives. Innsendt for vurdering.

Hem MH, Gjerberg E, Husum TL, Pedersen R.: Ethical challenges when using coercion in mental health care: a systematic review and narrative synthesis. Innsendt for vurdering.

Hem MHH, Pedersen R, Norvoll R, Molewijk AC.: Evaluating clinical ethics support in mental healthcare: A systematic literature review. *Nursing Ethics* 2014.

Magelssen M, Pedersen R, Førde R.: Sources of bias in clinical ethics case deliberation. *Journal of Medical Ethics* 2014; Volum 40 (10) s. 678-682.

Lillemoen L, Pedersen R. "Ethics reflection groups in primary health care, an evaluation study". Klar for innsending

Lillemoen L.: «Etikk i sykepleie». I: Grov, EK, Holter IM. Grunnleggende sykepleie. Cappelen Damm, Akademisk. Ferdigstilt, planlagt utgivelse vår 2015.

Skår Å, Juvet LK, Smedslund G, Bahus MK, Pedersen R.: *Livets slutfase – om å finne passende behandlingsintensitet for alvorlig syke og døende*. Nasjonalt kunnskapssenter for helsetjenesten 2014. (ISBN 978-82-8121-883-3), 300s.

Svantesson M, Karlsson J, Boitte P, Schildman J, Dauwerse L, Widdershoven G, Pedersen R, Huisman M, Molewijk AC.: Moral Case Deliberation: experienced outcomes and their perceived importance – The development of an evaluation instrument (the Euro-MCD). *BMC Medical Ethics* 2014; Volum 15 (30)

Tønnessen S, Lillemoen L, Gjerberg E.: «Ethiske refleksjonsgrupper. Pusterom eller læringsarena?». Skrivning av artikkel pågår.

Kronikker/mediakontakt

Lillemoen L. Hva tenker du om tiden som kommer, når sykdommen utvikler seg og du blir sykere - hva er det som er viktig for deg? Den vanskelige samtalen. Tidsskriftet Sykepleien 2014.

Lillemoen L, Haugen K, Albrigtsen E, Lyngved K.: Hvorfor så opprørte over norsk eldreomsorg? Dagens medisin 11.12.2014

Magelssen M.: Ikke som å luke i hagen (om fosterdiagnostikk). Morgenbladet, 17.10.2014

Magelssen M.: Kampen om 'barnets beste'. Vårt Land 17.6.2014.

Magelssen M.: Assistert befruktning og kampen om 'barnets beste'. InterMedicos 3/2014

Pedersen R. Absolutt grense for senaborter? NRK Dagsnytt (Radio) 2014 – 01-02

Pedersen R. Fosterreduksjon – rett eller galt? NRK Dagsnytt (Radio) 2014-02-03

Pedersen R. Livets og lovens grenser. Morgenbladet 2014 s.24-25

Pedersen R. Om «forsterreduksjon». Dagens medisin 2014.

Syse I, Husum TL, pedersen R, Aasland O.: Etikk – og bruk av tvang. Dagens medisin 2014

Foredrag/konferanseinnlegg

I tillegg til innlegg på konferansene SME har arrangert (se vedleggene) har vi hatt følgende foredrag/konferanseinnlegg:

Gjerberg E, Lillemoen L, Førde R, Pedersen R.: End-of-life communication in nursing homes. Experiences and perspectives of patients and relatives. Poster, International Conference on Clinical Ethics Consultation (ICCEC) i Paris, April 2014.

Gjerberg E, Lillemoen L, Førde R, Pedersen R.: End-of-life conversation and shared decision making in Norwegian nursing homes. Experiences and perspectives of patients and relatives. Innlegg på SMEs jubileumsseminar, Gunsbach, September 2014.

Gjerberg E.: Bruk av tvang i sykehjem. Seminar om tvang i eldreomsorgen. Norsk Sykepleierforbund, oktober 2014.

Lillemoen L, Gjerberg E, Førde R, Pedersen R.: How do Nursing home residents and next of kin's experience life and living. What are the professional challenges? Oral presentation, ICCEC i Paris, April 2014.

Magelssen M.: Assistert reproduksjon og 'barnets beste'. Bioteknologirådets seminar i Oslo, Juni 2014.

Magelssen M.: The ethics of organ allocation. Presentasjon på europeisk seminar om lungetransplantasjon, Universitetet i Oslo/Oslo Universitetssykehus, Oktober 2014.

Magelssen M.: Gode beslutningsprosesser ved livets slutt. Ethics seminar, Gjøvik kommune, november 2014.

Pedersen R, Norvoll R, Hem MH.: family members' views on coercion and involvement in mental health care: some ethical dilemmas and challenges. Oral presentation, ICCEC i Paris, April 2014.

Svendsen EJ, Moen A, Pedersen R, Bjørk IT.: Smertefulle prosedyrer på motvillige barn. Barnesykepleierforbundets Vårseminar, April 2014.

Svendsen EJ, Pedersen R, Moen A, Bjørk IT.: The structure of parent-health care provider interaction during peripheral vein cannulation with resistive children. 20th Annual Qualitative Health Research (QHR) Conference, Oktober 2014.

I tillegg har Reidun Førde holdt en rekke foredrag/forelesninger om etikk og etiske problemstillinger, som for eksempel: Foredrag på åpent møte om etikk på åpent møte i regi av det medisinske fakultet, januar 2014; foredrag på møte om overbehandling og overdiagnostikk i Tromsø og på internseminar for kliniske etikk-komiteer (KEK) Diakonhjemmets sykehus, februar 2014; foredrag på åpent møte om prioriteringsutfordringer i regi av Dagens Medisin og på topplederprogrammet for helseforetakene, mars 2014; foredrag for European Network for Clinical Ethics (ECEN) i Paris, april 2014; foredrag på nasjonalt møte for Pasientombudene i Bergen, mai 2014; foredrag om pårønderollen på åpent seminar ved Ahus, september 2014; foredrag på seminar om eutanasi i regi av Rådet for legeetikk Oslo, oktober 2014; foredrag på et to-dagers seminar for medlemmer av KEK Århus, november 2014.

Årsregnskapet for EIK 2014

Utgifter	
Lønnsutgifter med sosiale utgifter	2 293 411
Reiseutgifter, arrangement, møter og konferanser*	118 770
Konsulenttjenester	0
Trykking, publikasjoner, kunngjøringer, utsending og distribusjonskostnader	3 900
Investeringer, inventar og utstyr Kontroller i kunngjøringen om det gis tilskudd til dette.	0
Driftsutgifter, forbruksmateriell og kontortjenester inkludert lokaler og energi	682 409
Sum	3 098 490
Inntekter	
Tilskudd fra Helse-og omsorgsdepartementet**	2 820 000
Andre inntekter***	134 500
Egenandel fra UiO	143 990
Sum	3 098 490
Netto	0

*Omfatter bl.a. Innføringskurs.

**Omfatter ekstrabevilgning på 420 000 (se brev datert 10.6.2014)

*** Omfatter bl.a. inntekter (deltakeravgift) fra arrangementene som nevnt over, og egenfinansiering.

Budsjett EIK 2015

Inntekter		Ekstra bevilgning***
Inntekter fra Helse- og omsorgsdepartementet	2 650 000,-	1 000 000,-
Andre inntekter*	109 000,-	
Andre inntekter UiO	275 900,-	
Sum inntekter	3 034 900,-	
Utgifter		
Personalkostnader	2 173 769,-	1 000 000,-
Reise, arrangement, seminar mm.**	209 000,-	
Drift inkl. lokaler (overhead)	652 131,-	
Sum utgifter	3 034 900,-	
Resultat	0	0

*Fra deltakeravgift Innføringskurs og Referatskrivekurs

**Bl.a. Innføringskurs

*** Se tildelingsbrev datert 10.6.2014

Vedlegg 1-3: årets kurs

Vedlegg 1

UiO • **Institutt for helse og samfunn**
Det medisinske fakultet

Erfaringsseminar for kliniske etikk-komiteer og etikkråd i kommunehelsetjenesten. 6. mars 2014.

Sted: Auditorium 124, Fredrik Holsts Hus, Kirkeveien 166, 0450 Oslo

Tid: Kl. 09.30 – 16.30

Ansvarlig for dagen: Elisabeth Gjerberg, Irene Syse, Kristin Weaver, Lillian Lillemoen,
Reidar Pedersen, Reidun Førde

- 09.30 – 09.40 Velkommen
- 09.40 – 10.00 Presentasjon av resultater fra intervju med KEKK-ledere
v/Irene Syse
- 10.00 – 10.40 Drøfting av resultater fra intervju undersøkelsen og andre erfaringer
- Forankring
 - Budsjett
 - Kompetanse
 - Andre aktiviteter
 - Saker til drøfting
 - Fremmøte
 - KEKKs betydning
 - Dokumentasjon
- 10.40 – 10.55 Pause m/frukt
- 10.55 – 12.20 Etikkteorier som argumentasjon i drøfting av etiske problemer i praksis,
inkludert drøfting av case i plenum
v/Morten Magelssen
- 12.20- 13.00 Lunsj
- 13.00 – 14.00 Helsejuss som kilde i drøfting av etiske problemer i praksis
v/Jørgen Dahlberg
- 14.00 – 14.15 Pause
- 14.15 – 15.45 Samtykkeproblematikk og vurdering av samtykkekompetanse – inkludert casedrøfting i
plenum
v/Reidar Pedersen
- 15.45 – 16.00 Evaluering; veien videre for KEKK
Vel hjem.

De vanskelige beslutningene. Etikk og jus i verktøykassa.

Kurs for leger i alders- og sykehjemsmedisin / leger i primærhelsetjenesten og andre relevante spesialiteter.

Kurset skal gi leger innsikt i jus og etikk i helsetjenesten, og øvelse i praktisk bruk av beslutningsverktøy ved etiske dilemma.

Sted: Universitetet i Oslo, Helga Engs hus, auditorium 2

Foredragsholdere: Staben ved Senter for medisinsk etikk. Ansvarlige er Reidar Pedersen og Reidun Førde

13. mars 2014

09.30-09.45: Velkommen.

09.45-10.45: Hva er etikk? Sentrale etiske teorier, illustrert med eksempel fra praksis. Morten Magelssen.

10.45-11.15: Ivaretagelse av pasientens autonomi, hva betyr det etisk og juridisk? Reidun Førde.

11.15-12.15: Lunsj

12.15-13.00: Pasientmedvirkning i praksis. Kursdeltakernes erfaringer. Om forberedende samtaler / livstestamente. Pernille Bruusgaard.

13.00-13.45: Hva sier norsk forskning og hva sier loven om pårørendes rolle? Elisabeth Gjerberg.

13.45-14.00: Pause

14.00-14.45: Drøfting av en sak i summegrupper med oppsummering i plenum

14.45-15.15: Pause med frukt og kaffe.

15.15-16.00: Hva betyr samtykkekompetanse (jus og etikk)? Verktøy for vurdering av samtykkekompetanse. Reidar Pedersen.

16.00-16.15: Pause

16.15-16.45: En systematisk tilnærming til drøfting av etiske dilemma. Reidun Førde.

16.45-17.45: Gruppearbeid.

17.45-18.00: Oppsummering i plenum.

14. mars 2014

08.30-09.15: Tvang mot pasienter som ikke er samtykkekompetente. Juridiske aspekt. Jørgen Dahlberg.

09.15-09.45: Hva viser norsk forskning om bruk av tvang ved somatisk helsehjelp? Reidar Pedersen.

09.45-10.00: Pause

10.00-10.45: Etske dilemma rundt prioritering av behandling til gamle og syke. Hvordan bruke ressurser på en etisk riktig måte? Reidun Førde.

10.45-11.30: Nasjonal veileder for begrensning av livsforlengende behandling. Reidun Førde.

11.30-12.30: Lunsj

12.30-13.00: Arenaer for etisk refleksjon. Elisabeth Gjerberg og Lillian Lillemoen.

13.00-14.30: Gruppearbeid

14.30-15.00: Oppsummering

Vedlegg 3

Innføringskurs: Praktisk etikk i helsetjenesten

Soria Moria konferansesenter, Oslo

Målsetting: Inspirere og bidra til kunnskaps- og ferdighetsutvikling i systematisk etikkarbeid

Arrangør: Senter for medisinsk etikk, Universitet i Oslo

Forelesere er forskerne: Reidun Førde, Elisabeth Gjerberg, Lillian Lillemoen, Reidar Pedersen, Jørgen Dahlberg og Morten Magelssen

20. oktober 2014

9:30-10:00 **Registrering**

10:00-10:15 **Velkommen**

10:15-10:45 **Hva er etikk?** V/Reidun Førde

10:45-11:30 **Hvilke etiske problemstillinger er sentrale i helsetjenesten?** V/Elisabeth Gjerberg

11:30-11:45 **Pause** med kaffe/te/frukt

- 11:45-12:15 **Refleksjon** V/Lillian Lillemoen
- 12:15-13:00 **Drøfting av dilemma med samtale i plenum**
- 13:00-14:00 **Lunsj**
- 14:00-14:45 **Arenaer for systematisk etikkarbeid (refleksjonsgrupper & kliniske etikk-komiteer m/mandat)** V/Lillian Lillemoen og Elisabeth Gjerberg
- 14:45-15:30 **Innføring i systematisk etisk refleksjon med introduksjon av SME-modellen**
V/Reidun Førde
- 15:30-15:45 **Pause** med kaffe/te/frukt
- 15:45- 17:00 **Gruppearbeid: Drøfting av case og oppsummering i plenum**
- 19:00 **Middag**

21. oktober 2014

- 08:30-09:30 **Helsejuss - noen sentrale juridiske temaer som ofte reiser etiske problemstillinger.**
V/Jørgen Dahlberg
- 09:30-10:30 **Moralteori. Hvordan kan det brukes til å løse etiske problem?** V/Morten Magelssen
- 10:30-10:45 **Pause** med kaffe/te/frukt
- 10:45-11:30 **Gruppearbeid: Øvelse og rollespill - Å lede, delta i og dokumentere etikkdrøfting**
- 11:30-12:30 **Lunsj**
- 12:30-13:00 **Oppsummering av gruppearbeid**
- 13:00-13:45 **Nasjonal veileder for beslutningsprosesser om livsforlengende behandling.**
V/Reidar Pedersen
- 13:45-14:30 **ACE: Et hjelpemiddel til vurdering av beslutningskompetanse** v/Reidar Pedersen
- 14:30-15:00 **Evaluering og avslutning**

